

ARXEOLGIK SOPOL BUYUMLAR TARIXIY MANBA SIFATIDA

Namangan viloyat tarixi va madaniyati davlat muzeyi

bosh mutahasisi **To'ramirzayev Rustamjon**

Annotatsiya

Ushbu maqola arxeologik sopol buyumlarning tarixiy manba sifatidagi ahamiyatini tadqiq etadi. Sopol idishlar qadimiy jamiyatlarning iqtisodiyoti, madaniyati, texnologiyasi va kundalik hayoti haqida qimmatli ma'lumotlar beradi. Ularning shakli, bezaklari, tayyorlash usullari va tarqalish hududlari o'tmishdagi savdo aloqalari, ijtimoiy tuzilmalar va estetik qarashlarni tushunishga yordam beradi. Tadqiqot sopol buyumlarni kompleks tahlil qilish orqali tarixiy jarayonlarni qayta tiklash va madaniy evolyutsiyani o'rganish imkoniyatlarini ko'rsatadi. Shu bois, ular arxeologik tadqiqotlarning ajralmas qismi hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Arxeologiya, Sopol Buyumlar, Tarixiy Manbalar, Qadimiy Jamiyatlar, Moddiy Madaniyat, Kulolchilik, Xronologiya

Kirish

Sopol buyumlar insoniyat tarixining eng qadimgi davrlaridan boshlab moddiy madaniyatning ajralmas qismi hisoblanadi. Arxeologik tadqiqotlarda topilgan sopol idishlar, qurilish materiallari va boshqa buyumlar o'tmish jamiyatlarining ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy va texnologik taraqqiyotini o'rganishda beqiyos manba bo'lib xizmat qiladi. Kulolchilik, ya'ni loydan turli buyumlar yasash san'ati neolit davridan beri mavjud bo'lib, dastlab qo'lda yasalgan va ochiq olovda pishirilgan. Sopol buyumlar tuproq, suv, qum va boshqa aralashmalardan tayyorlanib, olovda qattiqlashtirilgan mahsulotdir. Ularni tayyorlash jarayoni loyni shakllantirish, angobga botirish, quritish va pechda pishirishni o'z ichiga oladi. Bu jarayonlar ming yillar davomida takomillashib, har bir davr va mintaqaning o'ziga xos xususiyatlarini aks ettirgan.

Sopol buyumlar kundalik hayotda (idishlar), me'morchilikda (koshinlar) va sanoatda (qoliplar) keng qo'llanilgan. Ularning rangi loy tarkibiga qarab o'zgaradi, sirlash texnikasi esa badiiy qiymatini sezilarli darajada oshirgan. Miloddan avvalgi II ming yillikda Janubiy O'zbekistonda Sopollitepa madaniyati kabi qadimgi dehqonchilik jamiyatlarining rivojlanishida sopol buyumlar muhim rol o'ynagan, bu esa mintaqaviy iqtisodiy va madaniy aloqalarni tushunishga yordam beradi. Markaziy Osiyoda sirlangan sopol buyumlar ishlab chiqarish X-XII asrlarda sezilarli darajada rivojlangan. Dastlabki sirlangan keramika Poykentdan topilgan och yashil va firuza rangli sirlar bilan ajralib turadi, keyinchalik Xitoy chinni sanoati ta'sirida qo'rg'oshinli sir texnologiyasi keng tarqalgan. Bu holat madaniy almashinuv va texnologik innovatsiyalarni yaqqol ko'rsatadi.

Shu bois, arxeologik sopol buyumlarni tarixiy manba sifatida chuqur o'rganish qadimgi sivilizatsiyalarning shakllanishi, ijtimoiy tuzilishi, savdo aloqalari, diniy e'tiqodlari va estetik qarashlari haqida muhim ma'lumotlar beradi. O'zbekistonning boy kulolchilik an'analari, o'ziga xos bezak uslublariga ega bo'lgan Farg'ona, Buxoro-Samarqand, Xorazm va Toshkent kabi kulolchilik maktablarining mavjudligi bu sohadagi tadqiqotlarning dolzarbligini yanada oshiradi. Mazkur maqola sopol buyumlarning arxeologik kontekstdagi ahamiyatini, ularni tasniflash metodologiyasini, qadimgi jamiyatlarni tiklashdagi rolini, texnologik va badiiy taraqqiyotini hamda Markaziy Osiyo arxeologiyasidagi o'ziga xos xususiyatlarini kompleks tahlil qilishni maqsad qilgan.

Asosiy qism

Arxeologik sopol buyumlarni tarixiy manba sifatida o'rganish so'nggi bir necha asr davomida arxeologiya fanining markaziy yo'nalishlaridan biri bo'lib kelgan. Bu yo'nalishda olib borilgan tadqiqotlar qadimgi jamiyatlarning moddiy madaniyati, ijtimoiy-iqtisodiy tuzilishi, texnologik taraqqiyoti va madaniy aloqalari haqida fundamental bilimlarni shakllantirishga xizmat qilgan. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, sopol buyumlar nafaqat kundalik ehtiyojlar uchun ishlatilgan ashyolar, balki o'tmishdagi inson faoliyatining murakkab tizimlarini aks ettiruvchi "toshga aylangan" ma'lumotlar majmuasidir.

Sopol buyumlarni tasniflash, tipologiya va sanalash metodologiyasi arxeologik tadqiqotlarning asosiy ustunlaridan biridir. Ko‘plab olimlar, jumladan, V.M. Masson, A.P. Okladnikov, Yu.A. Zadneprovskiy kabi Markaziy Osiyo arxeologlari sopol buyumlarning shakli, bezaklari, ishlab chiqarish texnologiyasi va loy tarkibini tahlil qilish orqali madaniy qatlamlarni sanalash va madaniy komplekslarni aniqlash bo‘yicha muhim ishlar qilganlar. Zamonaviy tadqiqotlar bu metodologiyalarni yanada takomillashtirib, fizika-kimyoviy tahlil usullarini, masalan, termolyuminestsent sanalash (TL dating) va neytron aktivatsion tahlil (NAA) kabi usullarni keng qo‘llamoqda. Bu usullar sopol buyumlarning yoshini aniqroq belgilashga, ularning kelib chiqish manbalarini (loy konlarini) aniqlashga va shu orqali savdo yo‘nalishlari hamda madaniy almashinuvlarni tiklashga imkon beradi. Adabiyotlarda sopol buyumlarning tipologik xususiyatlari, ya’ni ularning shakli, hajmi va vazifasiga ko‘ra guruhlariga ajratilishi madaniy o‘zgarishlar va davomiylikni kuzatishda muhim vosita ekanligi ta’kidlanadi. Masalan, maishiy idishlar (kosalar, ko‘zalar), me’moriy elementlar (koshinlar) va sanoat qoliplari kabi turli xil sopol buyumlar har birining o‘ziga xos tasniflash mezonlariga ega bo‘lib, ular orqali jamiyatning turli sohalari haqida ma’lumot olish mumkin.

Sopol buyumlar orqali qadimgi jamiyatlarning ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy hayotini tiklash masalasi ham adabiyotlarda keng yoritilgan. Tadqiqotchilar sopol buyumlarning miqdori, sifati va tarqalishini tahlil qilish orqali qadimgi aholining demografik holati, iqtisodiy faoliyati (dehqonchilik, chorvachilik, hunarmandchilik), savdo aloqalari va ijtimoiy tabaqalanish darajasini aniqlashga harakat qiladilar. Masalan, Sopollitepa madaniyati bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar Bronza davrida Janubiy O‘zbekistonda qadimgi dehqonchilik jamiyatlarining rivojlanishini, ularning qo‘shni Marg‘iyona, Baqtriya, Afg‘oniston va Turkmaniston tog‘oldi hududlari bilan keng iqtisodiy va madaniy aloqalarini sopol buyumlar, metall buyumlar va qabrlar tahlili orqali ko‘rsatib bergan. Bu tadqiqotlar sopol buyumlarning nafaqat lokal madaniy xususiyatlarni, balki mintaqaviy miqyosdagi madaniy o‘zaro ta’sirlarni ham aks ettiruvchi muhim manba ekanligini tasdiqlaydi. Sopol buyumlarning bezaklari, ramziy ma’nolari va ularning joylashuvi diniy e’tiqodlar, marosimlar va estetik qarashlar haqida ham qimmatli ma’lumotlar beradi.

Adabiyotlarda sopol buyumlarning kundalik hayotda, me'morchilikda va hatto bolalar o'yinchoqlari hamda dekorativ haykaltaroshlikda keng qo'llanilishi ularning jamiyatdagi ko'p funksionalligini va shu orqali turli ijtimoiy qatlamlar hayotini o'rganish imkoniyatini ko'rsatadi.

Sopol buyumlardagi texnologik va badiiy taraqqiyot akslari, ya'ni ishlab chiqarish va bezash usullari ham ko'plab ilmiy ishlarning diqqat markazida bo'lgan. Kulolchilikning neolit davridan boshlab qo'lda yasash va ochiq olovda pishirishdan to kulolchilik charxining ixtiro qilinishi va maxsus pechlarda pishirishgacha bo'lgan evolyutsiyasi texnologik innovatsiyalarning muhim ko'rsatkichidir. Adabiyotlarda loyni tayyorlash, shakllantirish, angobga botirish, quritish va pechda pishirish jarayonlari batafsil tahlil qilinib, har bir bosqichning madaniy va texnologik ahamiyati yoritilgan. Ayniqsa, sirlash texnikasining rivojlanishi sopol buyumlarning badiiy qiymatini sezilarli darajada oshirgan. Markaziy Osiyoda X-XII asrlarda sirlangan sopol buyumlar ishlab chiqarishning sezilarli darajada rivojlangani va bu davrda Poykentdan topilgan och yashil va firuza rangli sirlangan keramika mintaqaning kulolchilik san'atidagi yuksak mahoratini ko'rsatadi. Xitoy chinni sanoatining ta'siri ostida qo'rg'oshinli sir texnologiyasining keng tarqalishi madaniy almashinuvlarning texnologik taraqqiyotga ta'sirini yaqqol namoyish etadi. Movarounnahrda, xususan, So'g'dda, oq fonda yashil, jigarrang va sariq naqshli qo'rg'oshinli sirlangan idishlar ishlab chiqarilishi Xitoyning Tan sulolasi (VII-IX asrlar) San-Tay uch rangli chinni buyumlariga taqlid sifatida baholanadi. Bu holat qadimgi savdo yo'llari orqali g'oyalar va texnologiyalarning tarqalishini o'rganishda sopol buyumlarning ahamiyatini ta'kidlaydi. Shuningdek, IX asr oxirlarida Yaqin Sharq kulolchilik markazlari ta'sirida o'yma naqshlarning sopol buyumlarga integratsiyalashuvi ham madaniy sintezning yorqin namunasidir.

Markaziy Osiyo arxeologiyasida sopol buyumlar tadqiqotlari alohida o'rin tutadi. Mintaqaning boy tarixi va madaniy xilma-xilligi sopol buyumlar orqali o'rganish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Afrosiyob, Poykent, Termiz, Xorazm va Farg'ona vodiysi kabi qadimiy shaharlardan topilgan sopol buyumlar mintaqaviy kulolchilik maktablarining o'ziga xos xususiyatlarini va ularning evolyutsiyasini aks ettiradi. Adabiyotlarda Markaziy

Osiyoda IX-XII asrlarda kulolchilikning sezilarli rivojlanishi, mo'g'ullar istilosidan keyin XIV-XVI asrlarda qayta tiklanishi mintaqaning siyosiy va ijtimoiy o'zgarishlarining moddiy madaniyatga ta'sirini ko'rsatadi. O'zbekistonning Farg'ona, Buxoro-Samarqand, Xorazm va Toshkent kabi kulolchilik maktablarining o'ziga xos badiiy uslublari, shakllari va ishlab chiqarish usullari mintaqaviy tadqiqotlarning muhim yo'nalishidir. Bu maktablarning har biri o'ziga xos bezak uslublari, loy tarkibi va pishirish texnikalari bilan ajralib turadi, bu esa ularning madaniy o'ziga xosligini va tarixiy davomiyligini o'rganishga imkon beradi. Masalan, Afrosiyobdan topilgan xira ko'k-yashil sirlangan va unchalik aniq bo'lmagan naqshli idishlar mintaqadagi dastlabki sirlash tajribalarini ko'rsatsa, keyingi davrlarda sirlash texnikasining takomillashuvi va bezak uslublarning boyishi madaniy rivojlanishning yorqin dalilidir.

Sopol buyumlarni o'rganishdagi muammolar va cheklovlar ham ilmiy adabiyotlarda muhokama qilinadi. Bularga sopol buyumlarning parchalangan holda topilishi, ularni to'liq tiklashning murakkabligi, sanalashdagi noaniqliklar (ayniqsa, organik moddalar mavjud bo'lmagan hollarda), shuningdek, madaniy qatlamlarning buzilishi natijasida kontekst ma'lumotlarining yo'qolishi kiradi. Ba'zi hollarda, sopol buyumlarning keng tarqalishi va uzoq muddatli foydalanilishi ularning aniq sanasini belgilashni qiyinlashtiradi. Biroq, zamonaviy arxeologiya va fanlararo yondashuvlar, masalan, arxeometriya, geokimyo va kompyuter modellashtirish usullari bu muammolarni bartaraf etishga yordam bermoqda. Kelajak istiqbollari sopol buyumlar tahlilida yanada aniqroq va kompleks natijalarga erishish uchun yangi texnologiyalarni (masalan, 3D skanerlash va virtual rekonstruksiya) joriy etish, shuningdek, etnoarxeologik tadqiqotlarni kengaytirish bilan bog'liq. Kulolchilik an'analarining hozirgi kungacha saqlanib qolganligi etnoarxeologik tadqiqotlar uchun noyob imkoniyatlar yaratadi, bu esa qadimgi ishlab chiqarish jarayonlari va ijtimoiy-madaniy kontekstlarni tushunishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, mavzuga oid adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, arxeologik sopol buyumlar insoniyat tarixini o'rganishda beqiyos ahamiyatga ega bo'lgan ko'p qirrali manbadir. Ular nafaqat moddiy madaniyatning evolyutsiyasini, balki qadimgi jamiyatlarning ijtimoiy tuzilishi, iqtisodiy faoliyati, diniy e'tiqodlari va estetik qarashlarini

ham aks ettiradi. Markaziy Osiyo arxeologiyasida sopol buyumlar tadqiqotlari mintaqaning boy madaniy merosini tushunishda muhim rol o'ynagan va kelajakda ham yangi ilmiy kashfiyotlar uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Adabiyotlarda ilgari surilgan metodologiyalar va erishilgan natijalar sopol buyumlarni tarixiy manba sifatida chuqur va kompleks o'rganish zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur maqolada arxeologik sopol buyumlarni tarixiy manba sifatida kompleks tahlil qilish uchun chuqur va ko'p qirrali metodologik yondashuv qo'llaniladi. Ushbu yondashuv mavjud arxeologik ma'lumotlarni, ilmiy adabiyotlarni tanqidiy tahlil qilishni, shuningdek, zamonaviy arxeometrik usullar va nazariy konsepsiyalarni sintez qilishni o'z ichiga oladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – sopol buyumlar orqali qadimgi jamiyatlarning ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy va texnologik taraqqiyotini, ularning o'zaro aloqalarini va mintaqaviy xususiyatlarini ilmiy asosda tiklashdir.

Tadqiqotning empirik bazasi Markaziy Osiyo, xususan, O'zbekiston hududidan topilgan sopol buyumlarga oid nashr etilgan arxeologik hisobotlar, monografiyalar, ilmiy maqolalar va dissertatsiyalar ma'lumotlariga tayanadi. Ma'lumotlar bazasini shakllantirishda Afrosiyob, Poykent, Termiz, Xorazm, Farg'ona vodiysi kabi yirik arxeologik yodgorliklardan olingan topilmalar, shuningdek, Sopollitepa madaniyati kabi Bronza davri manzilgohlarining materiallari ustuvor ahamiyatga ega bo'ladi. Ma'lumotlarni tanlashda ularning ilmiy ishonchliligi, kontekstual aniqligi va sanalashning mustahkamligi asosiy mezon bo'lib xizmat qiladi. Faqatgina 2020-yildan keyin nashr etilgan adabiyotlar va mintaqaviy ilmiy nashrlar, imkon qadar, tadqiqotga jalb qilinadi.

Sopol buyumlarni tasniflash va tipologik tahlil qilish metodologiyasi tadqiqotning markaziy qismini tashkil etadi. Bu jarayon sopol buyumlarni shakli (kosalar, ko'zalar, xumlar, idishlar), hajmi, og'iz qismi, bo'yni, tanasi va tag qismining o'ziga xos xususiyatlari, shuningdek, tutqichlari va boshqa konstruktiv elementlari bo'yicha tizimli guruhlariga ajratishni nazarda tutadi. Har bir tipologik guruhning evolyutsiyasi, uning paydo bo'lishi, rivojlanishi va yo'qolishi madaniy o'zgarishlar va davomiylikni kuzatish

imkonini beradi. Masalan, maishiy idishlar va me'moriy elementlar (koshinlar) kabi turli funksional guruhlarning tipologik xususiyatlari jamiyatning turli sohalari haqida ma'lumot beradi. Tipologik tahlil bilan bir qatorda, sopol buyumlarning stratigrafik joylashuvi va radiokarbon, termoluminescent (TL dating) kabi mutlaq sanalash usullari orqali aniqlangan xronologik ma'lumotlar sintez qilinadi. Bu yondashuv madaniy qatlamlarni aniq sanalash va turli madaniy komplekslar o'rtasidagi xronologik munosabatlarni belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Texnologik tahlil sopol buyumlarning ishlab chiqarish jarayonlarini, ya'ni "chaîne opératoire" ni rekonstruksiya qilishga qaratilgan. Bu tahlil loy tarkibi, uni tayyorlash usullari (aralashmalar, tozalash darajasi), shakllantirish texnikalari (qo'lda yasash, kulolchilik charxi, angobga botirish, quritish va pishirish jarayonlari kabi jihatlarni o'z ichiga oladi. Loy tarkibini aniqlashda petrografik tahlil (mikroskop ostida mineral tarkibini o'rganish) va neytron aktivatsion tahlil (NAA) kabi fizika-kimyoviy usullardan foydalanilgan tadqiqotlar natijalari sintez qilinadi. Bu usullar loy konlarining kelib chiqish manbalarini aniqlashga va shu orqali xomashyo ta'minoti, savdo yo'nalishlari hamda madaniy almashinuvlarni tiklashga yordam beradi. Pishirish harorati va muhitini aniqlash uchun esa termogravimetrik tahlil va rentgen-difraksion tahlil (XRD) ma'lumotlari ko'rib chiqiladi. Ayniqsa, sirlash texnikasining rivojlanishi, uning tarkibi (masalan, qo'rg'oshinli sir, rang berishda ishlatilgan oksidlar (mis oksidi – yashil/firuz, marganets oksidi – to'q binafsha/jigarrang) va ularni qo'llash usullari batafsil o'rganiladi. Bu jarayonlar ming yillar davomida takomillashib, har bir davr va mintaqaning o'ziga xos xususiyatlarini aks ettirgan.

Badiiy va bezak tahlili sopol buyumlardagi naqshlar, ramziy tasvirlar va estetik elementlarni o'rganishga qaratilgan. Bu tahlil bezak uslublari (o'yma, bo'yalgan, qolipda bosilgan, applikatsiya), ularning joylashuvi, kompozitsiyasi va madaniy ma'nolarini o'z ichiga oladi. Masalan, Movarounnahrda Xitoyning Tan sulolasi San-Tay uch rangli chinni buyumlariga taqlid qilingan oq fonda yashil, jigarrang va sariq naqshli qo'rg'oshinli sirlangan idishlar madaniy almashinuvlarning yorqin dalili sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, IX asr oxirlarida Yaqin Sharq kulolchilik markazlari ta'sirida o'yma

naqshlarning sopol buyumlarga integratsiyalashuvi ham madaniy sintezning muhim ko'rsatkichi hisoblanadi. Bezaklarning evolyutsiyasi va mintaqaviy xususiyatlari (Farg'ona, Buxoro-Samarqand, Xorazm, Toshkent kulolchilik maktablari madaniy identifikatsiya, diniy e'tiqodlar va estetik qarashlarni tiklashda muhim rol o'ynaydi.

Sotsial-iqtisodiy va madaniy rekonstruksiya metodologiyasi sopol buyumlar tahlili orqali qadimgi jamiyatlarning ijtimoiy tuzilishi, iqtisodiy faoliyati va madaniy hayotini tiklashga qaratilgan. Bu bosqichda sopol buyumlarning miqdori, sifati, tarqalish areali va funksional turlari (maishiy, marosimiy, savdo) tahlil qilinadi. Masalan, sopol buyumlarning ko'pligi va xilma-xilligi aholi zichligi va iqtisodiy farovonlik darajasini ko'rsatishi mumkin. Kulolchilik ishlab chiqarishining ixtisoslashuvi va standartlashuvi hunarmandchilikning rivojlanishi va ijtimoiy tabaqalanish darajasi haqida ma'lumot beradi. Sopollitepa madaniyati misolida Bronza davrida qadimgi dehqonchilik jamiyatlarining rivojlanishi, ularning qo'shni mintaqalar (Marg'iyona, Baqtriya, Afg'oniston, Turkmaniston tog'oldi hududlari) bilan keng iqtisodiy va madaniy aloqalari sopol buyumlar, metall buyumlar va qabrlar tahlili orqali ko'rsatib berilgan. Bu esa sopol buyumlarning nafaqat lokal madaniy xususiyatlarni, balki mintaqaviy miqyosdagi madaniy o'zaro ta'sirlarni ham aks ettiruvchi muhim manba ekanligini tasdiqlaydi.

Qiyosiy tahlil metodologiyasi turli arxeologik madaniyatlar va davrlar o'rtasidagi sopol buyumlar xususiyatlarini solishtirishga asoslanadi. Bu yondashuv madaniy diffuziya, migratsiya jarayonlari, savdo aloqalari va texnologik innovatsiyalarning tarqalishini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Markaziy Osiyo sopol buyumlarini Yaqin Sharq, Xitoy va Janubiy Osiyo madaniyatlari bilan qiyosiy o'rganish madaniy o'zaro ta'sirlarning murakkab manzarasini ochib beradi. Masalan, Markaziy Osiyoda sirlangan sopol buyumlar ishlab chiqarishning X-XII asrlarda sezilarli darajada rivojlangani va mo'g'ullar istilosidan keyin XIV-XVI asrlarda qayta tiklanishi mintaqaning siyosiy va ijtimoiy o'zgarishlarining moddiy madaniyatga ta'sirini ko'rsatadi.

Fanlararo yondashuv ushbu tadqiqotning ajralmas qismi bo'lib, arxeologiya ma'lumotlarini tarix, san'atshunoslik, etnoarxeologiya va tabiiy fanlar (kimyo, fizika,

geologiya) yutuqlari bilan integratsiyalashni nazarda tutadi. Etnoarxeologik tadqiqotlar, kulolchilik an'analarining hozirgi kungacha saqlanib qolganligi tufayli, qadimgi ishlab chiqarish jarayonlari, xomashyo manbalari va ijtimoiy-madaniy kontekstlarni tushunishda noyob imkoniyatlar yaratadi. Tarixiy yozma manbalar (agar mavjud bo'lsa) sopol buyumlarning funksional ma'nolari, ularni ishlab chiqaruvchilar va iste'molchilar haqida qo'shimcha ma'lumotlar berishi mumkin.

Tadqiqotda sopol buyumlarni o'rganishdagi mavjud muammolar va cheklovlar ham hisobga olinadi. Bularga topilmalarning parchalangan holati, ularni to'liq rekonstruksiya qilishning murakkabligi, sanalashdagi noaniqliklar va kontekst ma'lumotlarining yo'qolishi kiradi. Ushbu cheklovlarni bartaraf etish uchun tadqiqotda faqat yaxshi hujjatlashtirilgan va ishonchli arxeologik komplekslar materiallariga tayaniladi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar, masalan, 3D skanerlash va virtual rekonstruksiya usullari (agar mavjud bo'lsa, boshqa tadqiqotlarda qo'llanilgan misollar orqali) sopol buyumlarning asl shaklini va bezaklarini aniqroq tasavvur qilishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, ushbu tadqiqot metodologiyasi arxeologik sopol buyumlarni tarixiy manba sifatida chuqur va har tomonlama o'rganishga qaratilgan bo'lib, ularning moddiy madaniyatdagi o'rnini, texnologik evolyutsiyasini, badiiy xususiyatlarini va qadimgi jamiyatlarning ijtimoiy-iqtisodiy hayotini tiklashdagi ahamiyatini ochib berishga xizmat qiladi. Tanlangan metodlar va yondashuvlar Markaziy Osiyo, xususan, O'zbekistonning boy kulolchilik merosini ilmiy asosda tushunish va kelajakdagi tadqiqotlar uchun mustahkam poydevor yaratish imkonini beradi.

Xulosa

Arxeologik sopol buyumlar insoniyat tarixining har bir bosqichini aks ettiruvchi, qadimgi jamiyatlarning ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy va texnologik taraqqiyotini chuqur o'rganish imkonini beruvchi asosiy manba hisoblanadi. Ularni tasniflash, tipologik tahlil qilish, aniq sanalash va ishlab chiqarish texnologiyalarini o'rganish orqali o'tmishdagi hunarmandchilik darajasi, savdo aloqalari, diniy e'tiqodlar va estetik qarashlar haqida keng qamrovli ma'lumotlar olinadi. Markaziy Osiyo arxeologiyasida sopol buyumlar

mintaqaviy o'ziga xoslikni va madaniy almashinuvlarni yorqin namoyish etadi. Zamonaviy fanlararo yondashuvlar va yangi texnologiyalar ushbu sohadagi tadqiqotlarning aniqligini oshirib, insoniyat sivilizatsiyasining murakkab rivojlanishini yanada to'liqroq tushunishga xizmat qiladi. Bu esa kelajakda yangi ilmiy kashfiyotlar uchun mustahkam zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Anorboyev, A. A. (2021). Qadimgi va o'rta asrlar Markaziy Osiyo kulolchiligi. Toshkent: "Akademnashr".
- [2] Kurbanov, A. A. (2021). Yangi topilmalar asosida Xorazmning ilk o'rta asrlar kulolchiligi.
- [3] Abdullayev, S. S. (2022). Qadimgi va ilk o'rta asrlar Farg'ona vodiysi kulolchiligi (arxeologik ma'lumotlar asosida).
- [4] Bobojonov, D. B. (2020). Qadimgi Xorazmning kulolchilik markazlari va ularning o'ziga xos xususiyatlari.
- [5] Mirzaahmedov, M. A. (2022). Toshkent vohasi ilk o'rta asrlar kulolchiligi. O'zbekiston arxeologiyasi.